

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Факультет іноземної філології

Кафедра германських мов і зарубіжної літератури

Дипломна робота магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ І ПОЕТИКИ РОМАНУ**

І. МАК'ЮЕНА «СПОКУТА»

Виконала:

студентка 2 курсу Ang1-M19 групи

спеціальності 014 Середня освіта

(Мова і література (англійська))

Двулят Наталя-Таїсія Василівна

Керівник:

Кеба О. В., доктор філологічних наук,

професор, завідувач кафедри германських

мов і зарубіжної літератури

Рецензент:

Волковинський О. С., доктор філологічних

наук, професор, завідувач кафедри

журналістики

Кам'янець-Подільський, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТВОРЧИСТЬ І. МАК'ЮЕНА В НАУКОВО-КРИТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	8
1.1. Роман «Спокута» у творчій біографії І. Мак'юена.....	8
1.2. Основні тенденції критичного осмислення роману «Спокута»	16
Висновки до розділу	18
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	19
2.1. Постмодерністський роман як жанр: змісто-формальні домінанти ...	19
2.2. Трансформація романного жанру в літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст.	25
Висновки до розділу	30
РОЗДІЛ 3. ЖАНРОВА ПОЛІФОНІЯ В РОМАНІ «СПОКУТА».....	31
3.1. Елементи соціально-психологічного роману	31
3.2. Метатекстуальна стратегія в жанровій структурі твору	35
3.3. Традиція історичного роману	38
Висновок до розділу	41
РОЗДІЛ 4. ПОЕТИКО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ «СПОКУТА».....	42
4.1. Своєрідність сюжетно-композиційної і часопросторової організації	42
4.2. Наративні стратегії.....	46
4.2.1. Принцип «точки зору».....	46
4.2.2. Внутрішня і множинна фокалізація	49
4.2.3. Монтаж.....	52
4.2.4. Іронія як конструктивний елемент ненадійної нарації.....	55
4.3. Інтертекстуальна складова поетики	61
4.4. Предметна символіка	75
4.5. Колористична парадигма.....	79

Висновки до розділу	84
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
ДОДАТКИ.....	99

ВСТУП

Ієн Мак'юен (Ian Russell McEwan – 1948 р. н.) є одним із найбільш визнаних британських письменників сучасності. Автор – лауреат численних літературних премій, серед яких Премія Сомерсета Моєма (1976), Букерівська премія за роман «Амстердам» (1998) та Єрусалимська премія за свободу індивіда в суспільстві (2011). У 2008 році журнал “The Times” зарахував письменника до п'ятдесяти найвидатніших британських авторів, починаючи від 1945 року, а також він є членом Королівського літературного товариства і Британської гуманістичної асоціації.

У творчий доробок І. Мак'юєна входять 15 романів (останній «Свій серед машин» вийшов друком у 2019 році), п'єси, сценарії та дитячі книги. Його твори активно видаються, перекладаються та екранізуються. Біографія автора не менш яскрава, ніж сюжети його творів: викрадений син, втрачений і віднайдений брат, буремне особисте життя. Сам письменник відкритий до спілкування, охоче дає інтерв'ю, пояснює та коментує власну творчість, публічно реагує на події у світі. Серед останніх можна назвати відверте інтерв'ю для Euronews (2019), в якому він наполегливо виступає проти брекзиту [63].

Творчість володаря численних премій і автора неординарних творів викликає численні дискусії: одні дослідники схвально відгукуються щодо його доробку, відзначаючи його особливість, та заохочують читачів до знайомства з його романами, інші – вказують на безліч недоліків від ідіостилю митця до його творчого методу, звинувачують у плагіаті та засуджують за надмірне зображення насилля та статевих збочень [4; 14; 41].

Попри значну дискусійність, на нашу думку, твори Ієна Мак'юєна глибокі та багатогранні і такі, які щоразу прочитуються ніби заново, адже письменник визнає, що найцінніше для нього в літературі і письменстві – це «можливість усвідомити, що ви схожі на іншу людину, можливість відчувати те,

що відчуває інший» [67. Тут і далі переклад з англ. наш – Н.-Т. Двулят]. Не можливо однозначно уніфікувати творчість автора, його доробок вміщує і моторошні оповіді у стилі «хорору» і складну психологічну прозу з елементами «нейроестетики» [14]. Так, на думку сучасного українського дослідника Д. Дроздовського, І. Мак'юен тяжіє до транспарентності, що передбачає прозорість стилю, а заглиблення у свідоме та підсвідоме відбувається з використанням неореалістичної техніки, яка передбачає певні «відхилення» [14].

У будь-якому випадку твори Ієна Мак'юена не залишають нікого байдужим. І пояснити це можна не лише захоплюючим перебігом подій та обраною тематикою, а й стильовою своєрідністю письменника, яка стала певним викликом існуючим в Британії традиціям. «Я був вельми нетерпимим до текстури стандартного пануючого англійського роману, який здавався мені досить сірим і неамбіційним порівняно з виразними, нестриманими американцями з їх свободою та зухвалістю мови. Я дійсно хотів бути зухвалим. Я хотів яскравих барв, я хотів чогось трохи жорстокого. І я думаю, це була реакція. Так, сама манера письма була спрямована проти того благопристойного, врівноваженого стилю, який превалював у ті роки в англійській літературі... Я був дуже нетерпимий до цього» – зізнається письменник [67]. Це висловлювання, з одного боку, пояснює, чому письменника відносять до «сердитої молоді 1970-х», а з іншого – свідчить про пошук нових форм висвітлення звичайних людських проблем: сімейні відносини, діти у світі дорослих, проблеми кохання, дружби і довіри.

Один із найуспішніших творів письменника – роман «Спокута» – (Atonement, 2001) здобув схвальні відгуки академічних критиків. Джеймс Вуд, зокрема, визначив його як «найкращий та найскладніший роман автора», самого ж письменника зарахував до «найталановитіших літературних оповідачів сьогодення» [87]. Роман «Спокута» вже став частиною літературного канону; прикметно, що його включено до переліку обов'язкових

текстів академічних курсів з проблематики сучасного роману у вищій школі, причому як на батьківщині письменника, так і за її межами. Інтерес широкого читацького загалу до роману значний, а кіноадаптація 2007 р. його лише посилила.

Попри значну кількість наукових публікацій, що торкаються творчості британського письменника, чимало питань ще потребують наукової інтерпретації, зокрема проблеми жанру і стилю, наратології, інтертекстуальних зв'язків роману «Спокута».

Таким чином, **актуальність** теми магістерської роботи полягає в недостатній вивченості саме поетикальних аспектів роману І. Мак'юена «Спокута» і його місця в новітній зарубіжній літературі.

Мета магістерської роботи полягає у ґрунтовному аналізі та виявленні проблематики, жанрової специфіки і поетико-стильових особливостей роману І. Мак'юена «Спокута».

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких конкретних **завдань**: 1) з'ясувати місце і роль роману «Спокута» в творчому доробку І. Мак'юена та окреслити основні напрямки вивчення творчості письменника в сучасному літературознавстві; 2) проаналізувати теоретичні аспекти розвитку сучасного постмодерністського роману; 3) виокремити та охарактеризувати жанрово-стильові домінанти роману «Спокута»; 4) провести детальний аналіз сюжетно-композиційної, часопросторової та наративної структури роману; 5) з'ясувати та охарактеризувати значення інтертекстуальних запозичень та символіки у формуванні поетики роману.

Об'єкт дослідження – роман Ієна Мак'юена «Спокута».

Предмет дослідження – особливості поетики та проблематики роману Ієна Мак'юена «Спокута».

Методологічною основою дослідження стали принципи історичної поетики роману, порівняльно-історичний, типологічний і інтертекстуальний методи. Використовується комбінація літературознавчих, лінгвістичних і

естетичних підходів до вивчення новітніх літературних проблем. Особливу роль у теоретичному дослідженні матеріалу зіграли принципи аналізу модерністської і постмодерністської метапрозової оповіді, розроблені в зарубіжному і вітчизняному літературознавстві.

Апробація роботи була здійснена на студентській науковій конференції Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка 23 вересня 2020 року та у публікації у Збірнику наукових праць студентів та магістрантів факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Двудят Н.-Т В. «“Точка зору” як наративна стратегія в романі Ієна Мак'юена «Спокута». Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Випуск 13. Кам'янець-Подільський: Видавець Панькова А. С., 2020. С. 101-104.

Магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Її структура підпорядкована меті і характеру поставлених завдань і покликана сприяти розкриттю особливостей поетики та проблематики роману «Спокута».

Обсяг роботи – 100 сторінок, в тому числі 88 сторінок основного тексту; список використаних джерел нараховує 87 позицій, зокрема 48 – англійською мовою.

ВИСНОВКИ

В ході роботи було досліджено проблематику, жанрову специфіку і та поетико-стильові особливості роману Ієна Мак'юена «Спокута». Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій, що тосуються творчості сучасного британського письменника, дає підстави стверджувати, що стильове новаторство Ієна Мак'юена проявилось у своєрідній манері організації твору, в межах якого поєднані різні стилі, у стилізації і пародіювання традиційних літературних жанрів і творів інших письменників, у надмірній деталізації сцен, пов'язаних з насиллям та змішаній манері ведення оповіді від різних осіб. Роман «Спокута» у свою чергу є зразком сучасної постмодерністської прози та одним із найуспішніших творів автора.

Ми з'ясували, що література доби постмодернізму постає гіперрецептивним мистецьким простором, відкритим для багатьох жанрових модифікацій. У зв'язку з цим було здійснено огляд теоретичних праць, присвячених змісто-формальним проблемам постмодерністського роману і, зокрема, тенденціям його розвитку в літературі кінця XX – початку XXI ст. Варто зазначити, що радикальне переосмислення традиційних жанрових різновидів роману завершується утворенням в історії англійської літератури кін. XX ст. таких ключових піджанрів як історіографічний метароман, неовікторіанський роман, роман-біографія, кроскультурний (постколоніальний) роман, «роман англійською ідеї».

Роман «Спокута», як і більшість постмодерністських прозових творів, має оманливу жанрову природу, оскільки сприймається читачем як традиційний реалістичний роман із захоплюючим сюжетом, насиченими описами природи та психологічними характеристика персонажів. Домінантний психологічний стрижень «Спокути» дозволяє вписати твір в жанрово-стильову парадигму соціально-психологічного роману, що ґрунтується на імагологічному модусі,

портретуванні крізь призму пейзажних замальовок та різновекторному фокусуванні.

У другій частині роману І. Мак'юен настільки детально і реалістично прописує картини Другої світової війни, що спочатку роман здається власне історичним, де на тлі історичних подій молоді люди борються за своє кохання і справедливість. Остання, найкоротша, але найбільш значуща частина твору, перевертає всі уявлення реципієнта про жанрову приналежність доробку автора. Перед читачем постає саморефлексивний постмодерністський роман, який засвідчує, що наратор – тепер літня Брайоні, видатна письменниця, яка святкує 77-й день народження – є автором роману, який читач саме прочитав. Саме тому вважаємо, що роман «Спокута» є не так історичним, як історіографічним метароманом, тобто романом про роман, де специфічне зображення історичних подій створює відчуття гіперреальності.

Таким чином, чотири різножанрових частини роману, що органічно поєднані до фіналу, витворюють неповторний постмодерністський текст, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, переживань, спалахів-вражень, що зринають в уяві наратора. Причому автор-наратор відходить на задній план, поступаючись місцем герою-наратору, який пише власну історію. Таким чином, жанрова поліфонія роману «Спокута» покликана відобразити авторську позицію по відношенню до здатності художньої літератури проникнути і відобразити свідомість людини, внутрішній стан її душі та психіки.

Наративна складова роману є досить різновекторною, чому сприяє фіктивна нульова фокалізація, що є складовою постмодерної гри автора із читачем. Для хронотопу характерна внутрішня фокалізація, оскільки вся історія це продукт мислення чи уяви головної героїні роману: чи то тринадцятирічної Брайоні Толіс, чи то зрілої 77-ти річної письменниці. Так, оповідь у 1-3 частинах поєднала реальне та фікційне, бо ж зі справжнього лише те, що

провина справді відбувалася (1 частина), а власна спокута героїні (3 частина), як і доля солдата (2 частина) – історії вигадані.

I. Мак'юен грається з нараторами, межа між реальним, символічним та уявним (ми використовуємо ці поняття в лаканівському розумінні) постає надзвичайно хисткою. В романі «Спокута» простір авторської художньої уяви відштовхується від реальних життєвих подій, видозмінюючи їх. На перший погляд, в центрі сюжету події, пов'язані з двома персонажами: Робі та Сесилією. Проте наприкінці роману важко зробити однозначний висновок про те, хто ж насправді є головним персонажем у романі. Важаємо, що автор підштовхує читачів до думки про те, що «Спокута» – це «роман без героя», а на місце реальної суб'єктності в романі поставлено людську пам'ять/свідомість, тобто чи не єдиний простір, у якому існують реальне, символічне та уявне в різних співвідношеннях і в різній взаємодії.

Серед інших постмодерністських наративних технік в романі «Спокута» варто викоремити прийом монтажу та використання іронії. Зауважимо, що монтаж насамперед застосовується автором для того, щоб подолати обмеження часу і простору, а також протиставити реальність і вигадку, а іронічна гра як один із основних принципів постмодернізму та улюблений елемент ненадійної нарації I. Мак'юена, характерна для першого і четвертого розділу роману, у другому і третьому розділах, у яких відтворюються військові будні, нівелюється, а подекуди й зовсім зникає.

Поетико-стильову своєрідність роману значною мірою зумовлює його потужне інтертекстуальне тло, коли в поле основного тексту потрапляють численні інші попередні тексти. З-поміж них особливо виділяються твори Джейн Остін, Семюеля Річардсона, Девіда Герберта Лоуренса та Вірджинії Вульф. Деякі посилання очевидні і навіть цитуються персонажами, а інші – приховані і можуть бути виявленими лише уважним читачем. Використовучи алюзії та цитати, I. Мак'юен попереджає про те, що може відбутися згодом, а це свою чергу допомагає наростити напругу при прочитанні роману.

Важливе місце в «Спокуті» належить предметній символіці та колористичній парадигмі. Образи-символи роману багатозначні та викликають у читача найрізноманітніші асоціації. Колоратив в романі кваліфікуємо як художній прийом, що розкриває душевний стан автора і допомагає проникнути в його філософську-світоглядну позицію та елемент поетики, відкритий для всіх можливих читацьких інтерпретацій та дослідницьких інтенцій.

Усі вищеназвані змістові і власне художні, поетико-стильові, особливості роману Ієна Мак'юена «Спокута» дозволяють говорити про нього як про унікальний взірець сучасного художньо-історичного метатекстового жанрового утворення, що має значні й продуктивні перспективи для подальшого розвитку. Подальше дослідження роману можливе на рівні більш детального вивчення наративних особливостей роману І. Мак'юена «Спокута» та його екранізації 2007 року. Вважаємо за доцільне зауважити, що в українському перекладі роману «Спокута» кольорова палітра оригінального тексту не завжди досконало відтворена перекладачем. Саме тому перспективу дослідження вбачаємо і в здійсненні цілісного аналізу перекладу колоративів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М. М. Эпос и роман (О методологии исследования романа). *Вопросы литературы и эстетики*. М. : Художественная литература, 1975. С. 447-484.
2. Бахтин М. М. Слово в романе. *Вопросы литературы и эстетики*. М. : Художественная литература, 1975. С. 72-234.
3. Бернадська Н. І. Теорія роману як жанру в українському літературознавстві : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.01.06. К., 2005. 36 с.
4. Борисенко А. Л. Ієн Макьюєн – Фауст и фантаст. *Иностранная литература*. 2003. № 10. URL : <https://magazines.gorky.media/inostran/2003/10/ien-makyuen-faust-i-fantast.html> (дата обращения: 02. 12. 2020).
5. Бредбері М. Британський роман нового часу / пер. з англ. Віктора Дмитрука. Київ : Ксенія Сладкевич, 2011. 480 с.
6. Горлова О. В. Жанрові домінанти роману І. Мак'юєна "The Innocent". *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. Літературознавство*. 2017. Вип. 2. С. 88–104. URL: <http://oaji.net/articles/2017/796-1521199035.pdf> (дата звернення: 02. 12. 2020).
7. Гура Н. П., Іваніків Л. І. Гра зі «смертю» в романі І. Мак'юєна «Амстердам». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Філологія*. 2017. Вип. 76. С. 190–193.
8. Давыдова Т. Т. Жанры и антижанры. *Литературная учеба*. 2002. № 3. С. 148–151.
9. Денисова Т. Н. Коротко про історію, теорію і практику американського постмодернізму. *Сучасна американська література : проблеми вивчення та викладання*. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2002. С. 19-53. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/185/4.pdf> (дата звернення: 02. 12. 2020).

10. Денисова Т. Н. Роман і романісти США XX ст. К. : Дніпро, 1990. 363 с.
11. Джумайло О. А. Английский исповедально-философский роман 1980-2000 гг. : диссертация. ... доктора филологических наук : 10.01.03. Москва, 2014. 395 с.
12. Джумайло О. А. Против сентиментальности : Иэн Макьюэн. *Вопросы литературы*. 2010. №6. С. 242-260.
13. Дончик В. Г. Український радянський роман : рух ідей і форм. К. : Дніпро, 1987. 429 с.
14. Дроздовський Д. І. Іен Мак'юен : між жахом мови й літературою жахів. *ЛітАкцент*. 06. 02. 2013. URL: <http://litakcent.com/2013/02/06/ien-makjuen-mizh-zhahom-movu-j-literaturoju-zhahiv/> (дата звернення: 02. 12. 2020).
15. Дроздовський Д. І. Іен Мак'юен : «Я хотів показати в “Суботі”, що життя – це переплетіння секунд...». *ЛітАкцент*. 01. 02. 2008. URL: <http://litakcent.com/2008/02/01/ya-khotiv-pokazaty-v-suboti-scho-zhyttya-ce-perepletinnja-sekund/> (дата звернення: 02. 12. 2020).
16. Эсалнек А. Я. Основы литературоведения. Анализ романного текста : учеб. пособ. М. : Флинта : Наука, 2004. 184 с.
17. Зусева-Озкан В. Б. Поэтика метаромана : «Дар» В. Набокова и «Фальшивомонетки» А. Жиды в контексте литературной традиции : монография. Москва : РГГУ, 2012. 232 с.
18. Капитанова Л. А. Остиновский «синдром» в романе Иэна Макьюэна «Искушение». *Вестник Челябинского государственного университета. Сер. Филология. Искусствоведение*. 2012. № 28 (282). С. 80–90. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ostinovskiy-sindrom-v-romane-iena-makyuena-iskuplenie-statya-pervaya/viewer> (дата обращения: 02. 12. 2020).
19. Кеба О. В. Концептуальний художній синтез vs постмодернізм : світова література від середини XX до початку XXI століття. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*.

Філологічні науки. 2016. Вип. 41. С. 196-197. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkrnu_fil_2016_41_47 (дата звернення: 02. 12. 2020).

20. Кеба О. В. Минуте у світлі фікційності : сучасний романіст як історіограф. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.* Філологічні науки. 2016. Вип. 42. С. 258-259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkrnu_fil_2016_42_63 (дата звернення: 02. 12. 2020).

21. Киченко О. С. Постмодернізм у творчій системі ХХ століття (проблема витоків і їх інтерпретації). *Вісник Житомирського педагогічного університету.* 2004. Вип. 15. С. 98–100. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1417/1/04kostss.pdf> (дата звернення: 02. 12. 2020).

22. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів : ПАІС, 2005. 368 с.

23. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман Диалог. *Карнавал. Хронотон.* 1967. № 239. С. 438–465.

24. Кушнірова Т. В. Англійська література в культурологічному вимірі (модерний і постмодерний аспект) : навчально-методичний посібник. Полтава, 2017. 107 с. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Kushnirova.pdf> (дата звернення: 02. 12. 2020).

25. Лотман Ю. М. Роман в стихах Пушкина «Евгений Онегин». Спецкурс. Вводные лекции в изучение текста. *Пушкин.* Спб. : Искусство, 2003. С. 393 -462.

26. Мак'юен Іен. Спокута / пер. з англ. В. Дмитрука. 2008. URL: <https://www.rulit.me/books/spokuta-read-390000-1.html> (дата звернення: 02. 12. 2020).

27. Мережинская А. Ю. Русский постмодернистский роман конца 80х – начала 90х гг. Жанровые модификации. *Русский литературный постмодернизм : Художественная специфика. Динамика развития.* К. : Логос, 2004. С. 118–163.

28. Млечина И. В. Нова ли “новая литература”? *Иностранная литература*. 1971. № 5. С. 216–217.

29. Павич М. Хазарський словник. Роман-лексикон на 100 000 слів. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=226556> (дата звернення: 02. 12. 2020).

30. Павлова О. А. Категории «история» и «память» в контексте постколониального дискурса (на примере творчества Дж. М. Кутзее и К. Исигуро): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: 10.01.03. М., 2012. 20 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/kategorii-istoriya-i-pamyat-v-kontekste-postkolonialnogo-diskursa-na-primere-tvorchestva-dzh> (дата обращения: 02. 12. 2020).

31. Пермякова С. «Сластена» Иэна Макьюэна: клуб обманутых читателей. *Афиша Daily*. 8 сентября 2014. URL: <https://daily.afisha.ru/archive/vozduh/books/klub-obmanutyh-chitateley-slastena-iena-makyuena/> (дата обращения: 02. 12. 2020).

32. Поляков О. Ю., Сунцов Е.А. Этический конфликт в романе И. Макьюэна «Закон о детях» и средства его художественной репрезентации. *Общество. Наука. Инновации*. 2018. Т. 3. С. 655-661. URL: <http://vestnik43.ru/assets/mgr/docs/npk/%D0%9D%D0%9F%D0%9A-2018/tom-3-npk-2018.pdf> (дата обращения: 02. 12. 2020).

33. Ржанская Л. П. Интертекстуальность. *Художественные ориентиры зарубежной литературы XX века*. М. : ИМЛИ РАН, 2002. С. 539– 555.

34. Рымарь Н. Т. Романное мышление и культура XX века. *Литературный текст. Проблемы и методы исследования*. 2000. Т. 6. С. 88–102.

35. Стовба А. С. Жанровое своеобразие и тенденции развития английского постмодернистского романа к. XX – н. XXI в. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Філологія*. № 1048. Вип. 67. С. 191–196. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8523/2/Stovba%20A.%20A.pdf> (дата обращения: 02. 12. 2020).

36. Тарасова Е. Хамелеон британской литературы. *Иностранная литература*. 2002. № 7. URL: <https://refdb.ru/look/2961035.html> (дата обращения: 02. 12. 2020).
37. Топчій Л. М. Типологія колірної гами в мовознавстві. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2017. № 29. С. 63-65. URL: [file:///C:/Users/Xata/Downloads/Nvmgu_filol_2017_29\(1\)__20.pdf](file:///C:/Users/Xata/Downloads/Nvmgu_filol_2017_29(1)__20.pdf) (дата звернення: 02. 12. 2020).
38. Шубина А. В. Проблема биографического жанра в творчестве Питера Акройда : автореф. дис. ... кандидата филол. наук : 10.01.03. М., 2009. URL: <https://www.dissercat.com/content/problema-biograficheskogo-zhanra-v-tvorchestve-pitera-akroida> (дата обращения: 02. 12. 2020).
39. A Literary Saloon & Site of Review. URL: <http://www.complete-review.com/reviews/mcewani/atonement.htm> (last accessed: 02. 12. 2020).
40. Austen Jane. Northanger Abbey. URL: <https://www.gutenberg.org/files/121/121-h/121-h.htm> (last accessed: 02. 12. 2020).
41. Begley Adam. A Novel of Discrete Parts, Blessedly at One with Itself. *The Observer*. 18 March 2002. URL: <https://observer.com/2002/03/a-novel-of-discrete-parts-blessedly-at-one-with-itself/> (last accessed: 02. 12. 2020).
42. Bentley Nick. Contemporary British Fiction. Edinburgh University Press, 2008. 245 p.
43. Berlin B., Kay P. Basic colour terms: their universality and evolution. Berkeley: University of California Press, 1969.
44. Brookner Anita. A Morbid Procedure. *The Spectator*. 15 September 2001. URL: <https://www.questia.com/magazine/1P3-82125251/a-morbid-procedure.htm> (last accessed: 02. 12. 2020).
45. Cowley Jason. Telling Tale. *The Times*. 22 September 2001. URL: <http://www.complete-review.com/reviews/mcewani/atonement.htm> (last accessed: 02. 12. 2020).

46. Dawkins R. Uncut Interview with Ian McEwan. *Atheist Media Blog*. 2009. URL: <http://www.atheistmedia.com/2009/02/richard-dawkins-uncut-interview-with.html> (last accessed: 02. 12. 2020).
47. Dobrogoszcz T. Family and Relationships in Ian MacEwan's Fiction. *Between Fantasy and Desire*. Lanham : Lexington books, 2018. 264 p.
48. Dyer Geoff. Who's Afraid of Influence? *The Guardian*. 22 September 2001. URL: <https://www.theguardian.com/books/2001/sep/22/fiction.ianmcewan> (last accessed: 02. 12. 2020).
49. Eagleton T. The English Novel : An Introduction. Blackwell Publishing, 2005. 365 p. URL: http://shiraz.fars.pnu.ac.ir/portal/file/?970481/Eagleton_Terry_-_English_Novel_Blackwell_2005_.pdf (last accessed: 02. 12. 2020).
50. Elias A. J. Sublime Desire : History and Post-1960s Fiction. Baltimore and London : The Johns Hopkins University Press, 2001. 320 p. <https://books.google.mw/books?id=onfwG1U4j38C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
51. Finney Brian. Briony's Stand against Oblivion : The Making of Fiction in Ian McEwan's Atonement. *Journal of Modern Literature*. 2002. URL: <https://web.csulb.edu/~bhfinney/oldsite/McEwan1.html> (last accessed: 02. 12. 2020).
52. Fleishman A. The English Historical Novel : Walter Scott to Virginia Woolf. Baltimor : The Johns Hopkins Press, 1971. 262 p.
53. Fowles John Robert. The French Lieutenant's Woman. URL: <http://etextread.ru/Book/Read/27753> (last accessed: 02. 12. 2020).
54. Garner Dwight In Ian McEwan's Latest, a Ménage à Trois – Software Included. *The New York Times*. 22 April 2019. URL: <https://www.nytimes.com/2019/04/22/books/review-machines-like-me-ian-mcewan.html> (last accessed: 02. 12. 2020).
55. Genette Gérard. Narrative Discourse : An Essay in Method /translated by Jane E. Lewin. URL: <https://trove.nla.gov.au/work/8872698?q&versionId=40237991> (last accessed: 02. 12. 2020).

56. Giles Jeff. Luminous Novel From Dark Master. 2002 URL: <https://trove.nla.gov.au/work/8872698?q&versionId=40237991> (last accessed: 02. 12. 2020).

57. Hamilton N. Review of Dunkirk : The Fight to the Last Man by Hugh Sebag Montefiore. *The Journal of Military History*. 2007. Vol. 71. № 2. P. 557-559. URL: https://www.researchgate.net/publication/236825607_Dunkirk_The_Fight_to_the_Last_Man_review (last accessed: 02. 12. 2020).

58. Head D. Ian McEwan. Contemporary British Novelists. Manchester : Manchester University Press, 2007. 219 p. URL: https://kupdf.net/download/contemporary-british-novelists-dominic-head-ianmcewan-manchester-university-press-2008_5af9b24de2b6f53e7fee1d2c_pdf (last accessed: 02. 12. 2020).

59. Head D. The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950-2000. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 307 p. <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-introduction-to-modern-british-fiction> (last accessed: 02. 12. 2020).

60. Hidalgo P. Memory and Storytelling in Ian McEwan's Atonement. *Critique*. 2005. Vol. 46, №. 2. P. 82–90. URL: <http://www.biblioteca.uma.es/bbldoc/tesisuma/16615360.pdf> (last accessed: 02. 12. 2020).

61. Hutcheon L. A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction. New-York and London : Routledge, 2004. 284 p.

62. Hutcheon L. Narcissistic Narrative : The Metafictional Paradox. New York : Routledge, 1984. 280 p.

63. Ian McEwan on Brexit : 'I hate it but I can't leave it'. *Euronews*. 1 October 2019. URL: <https://www.euronews.com/2019/09/30/ian-mcewan-on-brexit-i-hate-it-but-i-can-t-leave-it-alone> (last accessed: 02. 12. 2020).

64. Johnson Carla. Review : Ian McEwan's 'Nutshell' is 'Hamlet' in miniature. *The Washington Post*. 12 September 2016. URL:

<https://www.washingtontimes.com/news/2016/sep/12/review-ian-mcewans-nutshell-is-hamlet-in-miniature/> (last accessed: 02. 12. 2020).

65. Kellman S. G. *The Self-Begetting Novel*. NY : Columbia University Press, 1980. 161 p.

66. Kermode Frank. *Point of View*. *London Review of Books*. 4 October 2001. URL : <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v23/n19/frank-kermode/point-of-view> (last accessed: 02. 12. 2020).

67. Koval Ramona. *An Interview with Ian McEwan*. *Radio National*. 21 September 2002. URL : <https://www.abc.net.au/radionational/programs/archived/booksandwriting/ian-mcewan/3630848#transcript> (last accessed: 02. 12. 2020)

68. Lacan J. *Seminar of 21st January. Jacques Lacan and the École Freudienne. Feminine Sexuality*. New York : Norton & Company, 1982. P. 162-172.

69. Lawrence D. H. *Lady Chatterley's Lover*. URL: http://www.online-literature.com/dh_lawrence/lady_chatterley_lover/1/ (last accessed: 02. 12. 2020).

70. Lehmann-Haupt Christopher. *Science vs. the Divine, With Suspense and Passion*. *The New York Times*. 15 January 1998. URL: <https://movies2.nytimes.com/books/98/01/11/daily/love-book-review.html> (last accessed: 02. 12. 2020).

71. Lynn David. *A Conversation with Ian McEwan*. *The Kenyon Review*. 2007. URL: <http://www.kenyonreview.org/journal/summer-2007/selections/a-conversation-with-ian-mcewan> (last accessed: 02. 12. 2020).

72. Malcolm David. *Understanding Ian McEwan*. Columbia : University of South Carolina Press, 2002. 216 p. URL: https://www.academia.edu/32434291/Understanding_Ian_McEwan_by_David_Malcom (last accessed: 02. 12. 2020).

73. McEwan I. *Atonement*. URL: https://www.academia.edu/38213965/Ian_McEwan_Atonement (last accessed: 02. 12. 2020).

74. McEwan I. *The Innocent*. URL: <https://readli.net/innocent-5/> (last accessed: 02. 12. 2020).

75. McEwan I. When I was a monster. *The Guardian*. 28 August 2015. URL: <https://www.theguardian.com/books/2015/aug/28/ian-mcewan-first-love-last-rites-40-years-since-publication> (last accessed: 02. 12. 2020).
76. Mendelsohn Daniel. Unforgiven. *New York*. 18 March 2002. URL: <https://nymag.com/nymetro/arts/books/reviews/5776/> (last accessed: 02. 12. 2020).
77. Mullan John. Between the Lines. *The Guardian*. 8 March 2003. URL: <https://www.theguardian.com/books/2003/mar/08/ianmcewan> (last accessed: 02. 12. 2020).
78. Nayebpour K. Mind Presentation in Ian McEwan's Fiction. Stuttgart : Ibidem Press, 2017. 320 p.
79. Noakes J., Reynolds M. Ian McEwan. The Essential Guide to Contemporary Literature. London : Vintage, 2002. 224 p.
80. Reed L.W. An Exemplary History of the Novel. Chicago & London : The University of Chicago Press, 1981. 334 p.
81. Schneider Ana-Karina. Atonement : A Case of Traumatic Authorship. *American, British and Candan Studies*. Volume 12. 2009. URL: http://www.academia.edu/288173/AtonementACaseofTraumatic_Authorship (last accessed: 02. 12. 2020).
82. Spires R. Beyond the Metafictional Mode : Directions in the Modern Spanish Novel. Lexington, Kentucky : The University of Kentucky Press, 1984. 166 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/232566204.pdf> (last accessed: 02. 12. 2020).
83. Wagner H. P. A History of British, Irish and American Literature. Trier, 2010. 579 p.
84. Waugh P. Metafiction : The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction. London; New York : Methuen, 1984. 176 p.
85. Weich Dave. Ian McEwan, Reinventing Himself Still. 10 October 2006. URL: <https://www.powells.com/post/interviews/ian-mcewan-reinventing-himself-still> (last accessed: 02. 12. 2020).

86. Wells Juliette. Shades of Austen in Ian McEwan`s Atonement. *In Persuasions*. N. 30. URL: <http://www.jasna.org/persuasions/printed/number30/wells.pdf> (last accessed: 02. 12. 2020).

87. Wood J. The Trick of Truth. *The New Republic*. 25 March 2002. URL: <https://newrepublic.com/article/63386/atonement-ian-mcewan-fiction> (last accessed: 02. 12. 2020).